

Biblia 5.0

Kilenc bibliafordítás teljes szövegű Folio Views adatbázisa

A kezünkben tartott Biblia-kiadás egyszerre két műfajt is képvisel: a többnyelvű szövegkiadás egyszersmind konkordanciaként is használható.

Ahogy minden fontosabb szöveg elemzéséhez és használatához, a Bibliához is nagyon hamar, már a 11–12. században készültek különféle, a szövegben való eligazodást segítő kézikönyvek. A 12. századtól kezdve a szisztematikus traktátusokba rendezett bibliai tárgyszavakat betűrendbe sorolták. Ilyenek voltak többek között a Thomas Gallus, Robert Grossetestus, Petrus Cantor vagy az Alanus ab Insulis nevéhez fűződő, a szentírás bizonyos részeihez írott, általában még Commentaria címet viselő munkák. Az ezekben megírt hosszabb szócikkek egy idő után – bizonyos felhasználók körében – már-már a Biblia szövegét is helyettesítették.

Antonius de Padua nevéhez fűződik a *Vulgata* alapján kidolgozott első, *Concordantiae Morales Sacrorum Bibliorum* című bibliai leleheljegyzék, melyet a 13. század közepén követett egy másik, a *Hugo de St. Caro* vezetésével, állítólag mintegy ötszáz ferences szerzetes közreműködésével készített. Ebben már pontos bibliai helymeghatározás található minden szó mellett. Ezt a rendkívül népszerű művet sokan másolták, és a másolások során egyre bővült a terjedelem. A *Conradus de Halberstadt* által a 14. század elején a legfontosabb szavakra szorító konkordancia nyomtatásban 1516-ban, Frankfurtban látott napvilágot.

A héber szöveghez 1523-ban, Velencében adtak ki először ilyen kézikönyvet nyomtatásban, amelynek a 17. században két javított változata is megjelent: a *Marius de Colatio* által kibővített Rómában, a *Johann Buxtorf*-féle Baselben hagyta el a nyomdát.

Az első, görög nyelvű ó- és újszövetségi konkordanciák 1300 körül készültek, és a rhodoszi *Eustalios* nevéhez fűződnek. Hosszú időn át használták *Erasmus Schmidt* 1638-ban megjelent, az Újszövetség-hez összeállított munkáját.

Az első magyar nyelvűek közül *Kőrösi Mihály Újtestamentumra mutató tábla* (Debrecen 1739), *Boros István Ótestamentumra mutató tábla* (Pozsony 1786) címmel megjelent munkáit említhetjük, amelyeknek alapján 1788-ban, Győrben jelent meg a teljes

Szentíráshoz való konkordancia, valamint részben ezek alapján készült *Maklári Pap Lajos Bibliái egyezményes szótára* (1855).

A humanizmus, majd a reformáció korszakában, mint minden klasszikus, és a középkori másolások során jelentősen megromlott szöveget, a *Bibliáét* is újra a legreggbbi kéziratok segítségével igyekeztek helyreállítani. Ezek a filológiai gondossággal helyreállított szövegek lettek az alapjai a 16. században készülő nemzeti nyelvű fordításoknak, valamint a *Biblia* különféle nyelven írott szövegeinek összevetését lehetővé tevő többnyelvű kiadásainak.

Ezek közül a két leghíresebb talán a két legkorábbi: az egyik az 1514 és 1517 között megjelent hatkötetes munka, amely eredeti nyelven tartalmazta a *Biblia* szövegének forrásait. Ennek az első nyomtatott kiadásnak az előmunkálatai már 1502-ben elkezdődtek Alcalá de Henaresben, irányítója *Cisneros* bíboros volt. Ebben az *Újszövetség* görög, latin, héber és káldeus, az *Újszövetség* görög és latin nyelven volt olvasható. A következő híres *Biblia Polyglotta* 1568 és 1573 között, *Christoph Plantin* antwerpeni nyomdájában, *Arias Montanus* kiadásában, *II. Fülöp* anyagi támogatásával látott napvilágot. Ez a nyolckötetes könyv szír, káld, latin, görög és héber nyelvű *Szentírást* tartalmaz.

A jelenlegi kiadás a két műfaj összekapcsolását teszi lehetővé, és a benne való keresgélés számtalan módon lehetséges. Ezeknek a felsorolása természetesen túl-

lépné egy ismertető kereteit, ezért mindössze néhány példán keresztül szeretnénk bemutatni e lehetőségek egy kis részét azal, hogy előbb-utóbb minden felhasználó maga fog még újabb lehetőségeket találni.

Nézzük meg, először csak egy, például a *Károli-szöveg*ben, hogy a teremtés témakörében milyen módon hajthatunk végre kereséseket!

A Menüben a Károli-fordítás címlapjára kattintva kinyitjuk a kötetet.

Mindenekelőtt egyszerűen elolvashatjuk magát a teremtéstörténetet, ha tudjuk, hogy az a *Biblia* melyik könyvében található:

– a Látkép menüsor Tartalomjegyzék pontját kiválasztjuk, és a megfelelő bibliai helyet beírjuk a megjelenő ablakba. A Károli-féle *Biblia* ezt követően a megfelelő helyen fog kinyílni;

– ismét a Látkép menüből most a Rejtett szövegek kiválasztásával megjelennek a párhuzamos helyek kódjai: ezek egyrészt – a Károli-, a református és a *Luther*-fordításban – az adott fordításon belüli hivatkozási helyeket tartalmazzák, másrészt a kiválasztott bibliai vers többi szövegbeli megfelelőit. Bármelyiket kiválasztva továbbléphetünk akár a már kinyitott szövegben, akár egy újabbnak a kinyitásával.

A fontosnak ítélt versekhez könyvjelzőt tehetünk be. Ehhez, miután kurzorral kijelöltük a kiemelni kívánt verset, az Egyéb menüsor Könyvjelző parancsát kell választanunk, majd a megjelenő ablakba beírni a könyvjelző általunk kitalált elnevezését (legcélszerűbb, ha ez az illető vers helye). A könyvjelző parancsra mindig az éppen olvasott szövegbe rakott jelzőink tartalomjegyzéke fog megjeleneni, és bármelyiket kiválasztva a megfelelő helyre ugorhatunk.

Megjegyzéseket is fűzhetünk egy-egy helyhez. Ezeket az Egyéb menü Lapszéli megjegyzés parancsát választva, a megjelenő kis ablakba (ennek mérete növelhető!) írhatjuk be. A *Biblia* szövegében ezentúl kis, sárga ikon jelzi a feljegyzést, amelyet az egér segítségével vehetünk elő. E feljegyzésekben éppen úgy lehetséges a keresés, mint a *Biblia* szövegében:

– ha a keresőablakba például a „[Lapszéli]” kifejezést írjuk, a Szavak mezőben böngészhetünk saját ilyen feljegyzéseink között;

– ha emlékszünk arra, hogy valahová például az „ember teremtése” megjegyzést tettük, de nem tudjuk, hová, a következő szerkezetű keresőkifejezéssel kereshetjük meg:

[Lapszéli: „ember teremtése”]

A keresés után a képernyőn megjelenik az a bibliai vers, amelyhez a megjegyzést fűztük;

– hasonló módon, a szöveg egy-egy szavát kijelölve, a Megjegyzés parancssal akár hosszabb feljegyzéseket is készíthetünk bizonyos helyekre, amelyekbe szintén az imént leírt módon lehetséges a keresés;

– hogy saját feljegyzéseink között megkönnyítsük az eligazodást, nem árt, ha különféle kiegészítéseinket valamilyen módon egységes szerkezetben rögzítjük (például címként mintegy tárgyszóval látjuk el).

Előbbi keresésünket folytatva nézzük meg, hol fordul elő a már elővett Károli-szövegben a „teremt” szó:

– a Keresés parancsra megjelenő ablakba beírjuk a „teremt” szót, majd, mivel keveselljük a hat találatot, megismételjük a keresést, ezúttal már csonkolva: „teremt”;

– a találatok száma ezúttal lényegesen több (156), a képernyőn a találatokat tartalmazó rekordok jelennek meg. Hogy mód-szeresen át tudjuk tekinteni mindent, először a tartalomjegyzéket hívjuk segítségül:

– a Látkép menüsor Tartalomjegyzék parancsát választjuk ki, ekkor az adott fordításban szereplő könyvek címe, valamint az azokban lévő találatok száma jelenik meg. Egy-egy könyvcímre kattintva az illető könyv fog kinyílni;

– ha ugyanennek a menüsornak a Találati helyek parancsát választjuk, akkor csak a találatokat tartalmazó könyvek címsora jelenik meg a képernyőn. Innen is fel-lapozhatjuk a kiválasztott szövegrészeket;

– gyorsan végigbongészhatjuk a keresési eredményeket, ha a Tartalomjegyzékből a Keresett szó környezet parancsot választjuk: így egy képernyőről, a keresőkifejezések rövid szöveggörnyezete segítségével választhatjuk ki a minket érdeklő loc-cusokat. A Keresés parancssor Szintek menüpontjának segítségével beállíthatjuk, hogy a találati helyek meghatározása milyen mélységű legyen: láthatóvá tehetjük a bibliai könyv neve mellett a fejezet és a

vers számát is. Ahogyan az előző esetben, innen is kinyithatjuk a vizsgált fordítást akár egy-egy könyv elején (a könyv címére kattintva), akár egy kiválasztott versnél.

A böngészés közben rájövünk, hogy a keresőkérdést szűkíteniünk kell: ki lehet zárnai a „teremtő” és a „teremtés” főneveket. A kérdést ezúttal a következőképpen fogalmazzuk meg: „teremt* nem (teremtő* vagy teremtés*)

– a 124 találatot végignézzük, a legfontosabbak mellé Könyvjelzőt, vagy Megjegyzést teszünk, és újabb kérdés megfogalmazásával most az ember teremtésére vonatkozó részeket keressük meg: „teremt* nem (teremtő* vagy teremtés*) és ember*”

– a mindössze 19 találat (a találatok számát az állapotsorban láthatjuk) lehetővé teszi, hogy ezúttal már magában a szövegben lapozgatva tanulmányozzuk azokat:

A találatokat többféle módon jeleníthetjük meg:

– a Látkép menüsornak a Találatokat tartalmazó rekordok parancsát bekapcsolva csak a találati helyeket látjuk a képernyőn. Egy-egy késsel besatírozott eredményre rákattintva, a felső ablakban láthatóvá válik az illető vers pontos bibliai helye;

– ha a Találatokat tartalmazó rekordokat kikapcsoljuk, az eredményeket a Károli-fordítás szövegéből, az Előző–Következő billentyűk segítségével nézegethetjük.

A különféle keresések során előfordulhat, hogy újra meg szeretnénk nézni egy korábban feltett kérdésünkre kapott eredményt, vagy egy korábbi keresőkérdésünkre kapott válasz alapján egy másik irányba akarjuk folytatni a munkát:

– a Keresés parancssor Nyomvonal utasítását kiválasztva a megjelenő ablakban végignézzhetjük a program elindítása óta feltett kérdéseinket, és arra sincs szükség, hogy a kiválasztottat újraírjuk, hiszen rákattintva azonnal újraindul a keresés.

A CD használata lehetőséget ad a fordítások összevetésére is.

Vizsgáljuk meg például, hogy a Károli-fordításból már kikereset „teremt*” szónak mi felel meg a *Vulgatában*. A találati helyek szerint versről versre haladva egyenként behívjuk a megfelelő latin szöveget. Az összevetésből kiderül, hogy ez a szó a nem

csak a latin „creo”, hanem a „facio” megfelelője is. Ezt az összevetést természetesen bármelyik másik fordítással is megtehetjük, kisebb találati mennyiség esetén akár több szöveget is összehasonlíthatunk egymással.

Keressük meg például, hogy a *Biblia* szövegében előfordul-e a „kutya” szó:

– a keresést kezdjük az egyszerűség kedvéért a magyar fordításokkal: nyissuk ki a katolikus, a református, és valamelyik Károli-fordítás szöveget;

– ezeket az Ablak menüsor segítségével vízszintesen vagy függőlegesen elrendezve egymás mellé tehetjük, hogy egyszerre láthassuk őket;

– a keresést a keresőablak Mindenre alkalmaz parancsa segítségével egyszerre mindhárom szövegben is végrehajthatjuk, de kereshetünk külön-külön is;

– a találatokat összehasonlíthatjuk egymással, majd a Találati rekordok kikapcsolása és a rejtett szövegek előhívása után lehetővé válik, hogy a magyar versek megfelelőit a többi adatbázisból is elolvassa megnézzük a keresett szó idegen nyelvű előfordulásait;

– a „kutya” szót azonosítva a német, latin, angol, görög és héber nyelvű szövegben, egyenként is végezhetünk kereséseket.

Ilyen jellegű keresésekkel természetesen nemcsak egy-egy szó vagy kifejezés előfordulásait vethetjük össze, hanem sokkal összetettebb vizsgálatokat is lefolytathatunk a szövegekben, gondoljunk akár stiláris összevetésekre például a magyar fordításokban, vagy akár nyelvészeti problémák megoldására (például egy-egy ige vonzatának vizsgálatára), de gyorsan utánanézhetünk akár valamely irodalmi mű (pl. *Ady* valamelyik istenes versének) bibliai utalásainak eredetére, vagy akár egy, a *Bibliában* használt mértékegység megkeresésére.

A CD megrendelhető: Arcanum DataBases Kft. 1507 Budapest, Pf.: 99. Tel.: 16-59731.

Biblia 5.0. Kilenc bibliafordítás teljes szövegű Fólió Views adatbázisa. Arcanum DataBases Kft. Bp. 1997.

Keveházi Katalin